

ETT HEMLAND – FÖR VEM?

JUDESTATEN – DRÖMMEN OM ETT HEMLAND

År 1896 gav den österrikiske journalisten Theodor Herzl ut boken "Judestaten". Herzl, själv jude, hade sett och upplevt den europeiska antisemitismen och funnit att det var omöjligt att leva som jude i Europa. Han hade kommit fram till att det krävdes ett särskilt hemland om den judiska kulturen alls skulle överleva, en "judestat".

Det var ingen ny tanke, men Herzl konkretiserade den och på så vis kan man säga att den politiska sionismen, den som 52 år senare ledde till bildandet av staten Israel, fick ett genombrott med Herzl och hans bok.

Det var viktigt för Herzl att det nya hemlandet etablerades på en plats som var godkänd av det internationella samfundet. Herzl själv kunde gott tänka sig vilken plats som helst (han nämnde bland annat Argentina) men för de flesta av hans efterföljare var det en självklarhet att det skulle ske i Palestina, det område som judendomen härstammar ifrån. Så blev också den nyinrättade sionistkongressens beslut.

JUDISK INVANDRING OCH MOTSTRIDIGA BRITTISKA LÖFTEN

På grund av antisemitismen i Europa, och genom den växande sionismen, kom allt fler judar att flytta till det område som idag utgör Israel och Palestina. Den judiska befolkningens andel ökade från åtta till 32 procent mellan åren 1890 och 1947, året före staten Israels bildande. I antal handlar det om en ökning från 43 000 till 630 000.

Inställningen hos den arabiska befolkningen var till att börja med kluven. Å ena sidan var det många enskilda araber som accepterade judiska markuppköp, å andra sidan fanns en stark oro för sionismen som av många uppfattades som ett uttryck för europeisk imperialism (inte utan fog; kolonisering var en bärande princip i Herzls *Judestaten*, i enlighet med den tidens etablerade synsätt). Oron eskalerade, markdispyterna ökade och de judar som hade etablerat sig blev allt oftare angripna.

Sedan 1500-talet hade området varit en del av det osmanska riket, men det erövrades under första världskriget den brittiska armén. 1917 deklarerade britterna att de *"ser med välvilja på ett i Palestina upprättat nationellt hem för det judiska folket och kommer att på bästa sätt bemöda sig om att underlätta verkställandet av denna avsikt, under den otvetydiga förutsättningen att intet må göras som inverkar menligt på de mänskliga eller religiösa rättigheterna hos befintliga icke-judiska samhällen i Palestina, eller de rättigheter och politiska status som åtnjuts av judar i något annat land"*.

Denna deklaration, som kom att kallas Balfourdeklarationen efter den brittiske utrikesministern Arthur Balfour, kan ses som ett genombrott för sionisterna i deras strävan och än i dag är det många som hänvisar till den som ett löfte från den tidens stormakt om en judisk stat i området. Samtidigt glöms ofta den andra delen av deklarationen bort, den som klargör att befintliga samhällen inte skulle drabbas.

DET BRITTISKA MANDATET

Efter första världskriget gav det nybildade Nationernas Förbund (en föregångare till FN) britterna ett mandat att sköta administrationen över området och säkerställa upprättandet av ett judiskt nationalhem där. Mandattexten deklarerade att civila och religiösa rättigheter skulle gälla för alla palestinska invånare oavsett ras och religion, men utgjorde i sin helhet ett starkt stöd för sionisternas anspråk.

Det brittiska mandatet blev med tiden ohållbart. De motstridiga löftena i Balfourdeklarationen gick inte att förena. Den judiska invandringen ökade och sionisternas organisation blev allt starkare. Samtidigt ökade den arabiska oron och motståndet. Från båda sidor genomfördes attacker, både mot den andra sidan och mot det brittiska styret.

År 1937 föreslog den brittiska *Peelkommissionen* att området skulle delas upp i två stater. Den judiska staten skulle få 20 procent medan resterande del skulle sammanlänkas med Jordanien (som på den tiden hette Transjordanien). Araberna förkastade förslaget men sionisterna bejakade idén om en delning även om de ansåg att den judiska staten skulle bli för liten.

För att få arabländernas stöd under andra världskriget tonade britterna ner Peelkommissionens slutsatser och klargjorde att varken Balfourdeklarationen eller mandatet kan ha haft som syfte att Palestina skulle omvandlas till en judisk stat mot den arabiska befolkningens vilja.

Det klargörandet var ett bakslag för sionisterna, men de gav inte upp sin kamp. Den judiska invandringen fortsatte och kom att öka markant som en följd av de ohyggliga brott som begicks mot judar i Europa, som en följd av nazismens framväxt och Förintelsen före och under andra världskriget.

STATEN ISRAEL BILDAS 1948

Motståndet mot britterna hårdnade och attackerna blev allt fler. Till slut gav britterna upp mandatet och bestämde sig för att lämna över Palestinafrågan till det nybildade FN. I november 1947 beslutade FN om att området skulle delas i en judisk och en arabisk stat, ungefär halva territoriet vardera, medan Jerusalem skulle stå under internationellt överinseende. Samtidigt lät Storbritannien meddela att de skulle dra sig tillbaka från området den 14 maj 1948.

Sionisterna välkomnade delningsplanen medan araberna förkastade den, och spänningarna övergick nu till omfattande strider. Sionisterna antog en plan som

gick ut på att ta över strategiskt placerade arabiska städer och byar och driva bort civilbefolkningen till områden utanför den blivande staten Israel.

I april 1948 gick de sionistiska paramilitära organisationerna Irgun och Lehi (Sternligan) till attack mot den arabiska byn Deir Yassin utanför Jerusalem. Över 100 invånare dödades, bland dem många kvinnor och barn. Händelsen spred skräck hos befolkningen i hela området och bidrog starkt till att många människor flydde från sina hem. Sionistiska/israeliska styrkor genomförde flera liknande massakrer mot arabiska byar under det efterföljande kriget, men den i Deir Yassin är den mest kända.

Också arabiska styrkor begick krigsbrott, om än inte i samma omfattning. Några dagar efter massakern i Deir Yassin attackerades en judisk konvoj i Jerusalem och ett 80-tal människor dödades, bland dem en stor mängd sjukvårdspersonal.

När staten Israel utropades den 14 maj 1948 gick de angränsande arabstaterna till attack och ett regelrätt krig utbröt. Den israeliska krigsmakten var helt överlägsen och när vapenstillestånd utropades i januari 1949 hade de utökat sitt territorium från delningsplanens 55 procent till 78. Drygt 700 000 palestinier hade flytt och minst 400 byar förstörts. Av den tänkta palestinska staten blev intet; utöver de delar som Israel erövrade tog Jordanien kontroll över Västbanken och Egypten över Gaza.

Fördrivningen av de arabiska invånarna under den här perioden går i Palestina alltjämt under namnet "al Nakba", den stora katastrofen. Längtan att återvända symboliseras ofta med en nyckel. Det är det enda minne som många palestinska familjer har kvar av sitt hem.

Under de följande knappa två decennierna konsoliderade Israel sin stat och stärkte kontrollen över de erövrade områdena. De omgivande arabstaterna vägrade erkänna Israels existens och klargjorde att vapenvilan bara var tillfällig. Det fåtal förhandlingsförsök som gjordes förkastades av parter på båda sidor. Från den palestinska sidan genomfördes många gerillaattacker, som slogs tillbaka av israelerna – då som nu i form av oproportionerligt stora vedergällningar.

Men det förekom också rena terrorattacker från den palestinska sidan. PLO, som numera är en politisk rörelse som erkänner Israels rätt att existera, utförde på 1960- och 70-talet flera terrordåd runt om i världen, varav det kanske mest spektakulära var attentatet mot den israeliska truppen i OS 1972.

SEXDAGARSKRIGET 1967

Efter att de omgivande arabländerna under en tid hade mobiliserat kraftigt och höjt sin krigsretorik gick Israel den 5 juni 1967 till attack, först mot Egypten och sedan mot Syrien och Jordanien. På sex dagar var striderna över och Israel hade tredubblat sitt territorium. De ockuperade nu Sinaihalvön, Gaza, Västbanken, Östra Jerusalem och Golanhöjderna.

I oktober 1973 bröt ett nytt krig ut, då Egypten och Syrien genomförde ett överraskande anfall som Israel lyckades slå tillbaka efter ett par veckor. Kriget har kallats för Yom Kippurkriget eftersom det bröt ut under den judiska högtiden med samma namn.

Sedan dess har Egypten (1979) och Jordanien (1994) slutit fredsavtal med Israel. Som en följd av fredsavtalet med Egypten återlämnades Sinaihalvön men Gaza, Västbanken, Östra Jerusalem och Golanhöjderna är alltjämt under israelisk kontroll.

Efter sexdagarskriget deklarerade FN:s säkerhetsråd i resolution 242 att Israel ska dra tillbaka sina trupper från de områden som ockuperats. Det har ännu inte skett, tvärtom har Israel på olika sätt stärkt sitt grepp. Sexdagarskriget blev upptakten till en ockupation som pågår än idag, ett drygt halvsekel senare.

Sexdagarskriget ledde också till ytterligare en flyktingvåg. Idag finns det nära sex miljoner palestinska flyktingar runt om i världen. Många av dem lever i olika läger på Västbanken, Gaza och de omgivande länderna. Deras framtida status är ännu inte avgjord.

55 ÅR AV OCKUPATION

Sedan 1967 har situationen förvärrats för palestinierna. Enligt internationell rätt är det förbjudet för en ockupationsmakt att flytta sin befolkning in på ockuperad mark, men över hundra israeliska bosättningar med runt en halv miljon invånare har tillkommit på den ockuperade Västbanken. Den israeliska militära närvaron är stark och den palestinska befolkningen förnedras dagligen på olika sätt – bl.a. genom trakasserier, vräkningar, kollektiv bestraffning samt förstörelse av bostäder, skolor och annan infrastruktur.

Den mur som Israel har byggt som barriär mot Västbanken går till stora delar på den andra sidan av vapenstilleståndslinjen, det som alltså kan betraktas som gränsen mellan Israel och Palestina, vilket innebär att många invånare hamnar utanför och tvingas till stora omvägar för att ta sig in. Israelerna uppger att muren är en säkerhetsbarriär mot terrorism, medan många palestinier kallar den för "apartheidmuren".

På grund av muren och ett stort antal checkpoints är möjligheten för palestinier att röra sig fritt på Västbanken kraftigt begränsad. Därtill kommer breda vägar som bara får användas av bilar med israeliska nummerplåtar. Det är vägar som i huvudsak går till och mellan bosättningar, vilket gör att den som vill ta sig mellan de palestinska orterna får ta omvägar via betydligt smalare och sämre underhållna vägar.

Israel har dragit sig tillbaka från Gazaremsan men i stället satt den under blockad. Det händer emellanåt att olika militanta grupper i Gaza skickar raketer mot Israel. De skjuts så gott som alltid ner, men attackerna följs av vedergällningar som drabbar civilbefolkning och infrastruktur hårt. Både raketbeskjutningarna och de oproportionerliga vedergällningarna är i strid med folkrätten.

2022 var det dödligaste året på Västbanken sedan FN:s systematiska dokumentation inleddes 2005. 154 palestinier, varav 36 barn, dödades av israeliska militärer eller bosättare. Fyra israeliska militärer och sex bosättare dödades av palestinier.

OSLOAVTALET 1993

Det har inte saknats försök att hitta en lösning. Det mest uppmärksammade är den så kallade Osloprocessen, som kulminerade med handslaget mellan de dåvarande israeliska och palestinska ledarna Yitzhak Rabin och Yassir Arafat på Vita husets gräsmatta 1993. De undertecknade en principdeklaration som syftade till en fredlig samexistens mellan de båda folken, att val skulle hållas på Västbanken och Gaza samt att en palestinsk myndighet skulle upprättas med ett begränsat självstyre.

Principdeklarationen följdes upp två år senare med ett nytt avtal, som delade upp Västbanken i tre områden med olika grad av självstyre. Men flera känsliga frågor sköts på framtiden – däribland om Jerusalems status, flyktingsituationen och vad som ska hända med bosättningarna.

Osloavtalet väckte hopp om en långsiktigt hållbar lösning, men hösten 1995 mördades Israels premiärminister Rabin av en judisk extremist. Ett halvår senare tillträdde högerledaren Benjamin Netanyahu som premiärminister, en uttalad motståndare till Osloavtalet som dessutom hade varit engagerad i den hetskampanj som starkt bidrog till mordet på Rabin.

Rabins död, Netanyahus tillträde, den palestinske ledaren Arafats (och hans efterträdare) allt svagare ställning och terrorhandlingar från extremister på båda sidor bidrog starkt till att den fredsprocess som många hoppades på efter Osloavtalet stannade av. Några nationella val har inte hållits i Palestina sedan 2006 och den israeliska högern och extremhögern har stärkts.

EPILOG

Här står vi nu, när detta skrivs i december 2022. Många anser att de senaste decenniernas utveckling har gjort tvåstatslösningen omöjlig. En del menar att judarnas längtan efter ett hemland borde gå att förverkliga genom EN gemensam, jämlik och demokratisk stat i området. Ytterligare andra menar att Israel borde annektera hela Västbanken så att den judiska staten kan omfatta hela området från floden Jordan till Medelhavet. Samtidigt finns det bland världens judar, både historiskt och i nutid, många som inte delar sionisternas vision om en särskild judisk stat.

Men det internationella samfundet håller alltså fast vid FN-resolution 242 och målet att två självständiga stater ska leva fredligt sida vid sida. Det anses vara den enda lösning, åtminstone på kort och medellång sikt, som kan bidra till stabilitet och ömsesidig respekt.

Helt klart är att konflikten inte är symmetrisk, dvs. parterna är inte jämbördiga. Israel är sedan 1967 en ockupationsmakt, därtill militärt överlägsen, och har ett

särskilt ansvar för att ta initiativ som bryter den onda cirkel som ockupationen och den olagliga bosättningspolitiken för med sig.

I slutändan måste folkrätten och principen om mänskliga rättigheter vara den grund som vi lutar oss mot. Människorna i regionen förtjänar att få leva sina liv fria från förtryck, oavsett om den kommer från en brutal ockupationsmakt eller från det egna ledarskapet.